

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№3

2026

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, mart.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

RAQAMLI IQTISODIYOTDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINING IQTISODIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIR ETUVCHI TIZIMLASHTIRILGAN TAHDIDLAR.....	40
Qodirov Tuyg'un Uzoqovich, Nabiyev Bexzod Shavkatovich	
SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYA VA TEXNOLOGIK MODERNIZATSIYANING O'RNI	44
Boboqulov Sanjar Bahromqulovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI BAHOLASHNING USLUBIYOTI VA UNING SOLIQ TIZIMIDA QO'LLANILISHI	49
To'xtabayev Oybek Odilovich	
YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALAR.....	56
Ismailov Bobir Salomovich	
TIJORAT BANKLARI INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY-NAZARIY JIHATLARI	62
Yangiboyev F.B.	
MINTAQAVIY IQTISODIY SALOHİYATDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH.....	68
Turayev Og'abek Kaxramonovich	
XORIJIY MAMLAKATLARDA TO'QIMACHILIK KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISH TAJRIBASI.....	75
Yusupova Feruza Yo'ldoshevna	
BANK XIZMATLARI SIFATINI BOSHQARISHNING INTEGRATSION VA ADAPTIV MODEL.....	83
Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li	
QURILISH TASHKILOTLARI FAOLIYATINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	89
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich	
ICHKI NAZORAT VA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMIDAGI XAVFLARNI BOSHQARISH	94
Islamova Nargiza Mirzaxidovna	
TURIZMNING MINTAQADA IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI	104
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYALARNI JALB QILISH ORQALI INVESTITSION JOZIBADORLIKNI OSHIRISHNING HOZIRGI KUNDAGI HOLATI TAHLILI	111
Begamov S.X.	
RETHINKING JOB CREATION: ONTOLOGICAL AND EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF MACROECONOMIC EMPLOYMENT ANALYSIS.....	116
Zakhidov Azizbek Rustamovich	
HUDUDIY TURIZM KLASTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	125
Ro'zimova Xusnora Mirzobek qizi	
SUG'URTACHILIK VA O'ZBEKISTONDA SUG'URTA SEKTORINING HOLATI.....	129
O'runboyeva Sotima Alisher qizi	
GO'SHT VA GO'SHT MAHSULOTLARINI SANOAT USULIDA QAYTA ISHLASHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBALARI.....	134
Kaydarova Sitora Suranbay qizi	
KORXONALAR QIYMATINI BAHOLASH VA BOZOR BAHOSINI SHAKLLANTIRISH METODOLOGIYASI.....	139
Abduraxmanov Sherzodbek Ravshanovich	
YASHIL IQTISODIYOT: EKOLOGIK BARQARORLIK VA IQTISODIY SAMARADORLIK UYG'UNLIGI.....	145
Jamaldinova Asalxon Saliyevna	
2025-YILDA O'ZBEKISTON UCHUN ENG YAXSHI 10 TA TRANSPORT TEXNOLOGIYALARI VA INNOVATSIYALARI	151
Mamasaliyeva Mukaddas Ibadullayevna, Beketov Timur Kazakbayevich	

MAHSULOT TANNARXINI ANIQLASHNING INTEGRATSIYALASHGAN YONDASHUVLARI: AN'ANAVIY VA ZAMONAVIY TIZIMLAR QIYOSIY TAHLILI	155
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ: ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ	163
Хайдарова Ёркиной Аскар кизи	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA INNOVATSION TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASHNING FISKAL VA INSTITUTSIONAL MEKANIZMLARI	170
Mamatova Nodira Mirzavaliyevna	
ЗЕЛЕНАЯ ЭКОНОМИКА И УСТОЙЧИВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ: ФОРМИРОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ МОДЕЛИ ПЕРЕХОДА ТЕПЛИЧНЫХ ХОЗЯЙСТВ ТАШКЕНТСКОЙ АГЛОМЕРАЦИИ НА СОЛНЕЧНЫЕ СИСТЕМЫ ЭНЕРГОСНАБЖЕНИЯ	178
Срожиддинова Зарина Хайриддиновна, Абдувалиева Зилола Абдуллаевна	
МАМЛАКАТИМИЗДА QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI	186
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna	
RIVOJLANISHDA RAQOBAT EMAS, BALKI HAMKORLIKNING USTUVORLIGI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL	190
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich	
IJTIMOY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEKANIZMLARI VA "QAMRAB OLINMAGAN O'RTA QATLAM" MUAMMOSI	196
Bafoev Farrux Jo'raqulovich	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA EKOLOGIK BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH	202
Shanazarova Gulyoraxon Baxtiyarovna	
O'ZBEKISTON STARTAP EKOTIZIMIDA INVESTITSIYA JALB QILISH JARAYONINING INSTITUTSIONAL MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH MEKANIZMLARI	208
Xoliqova Xurshidaxon Xayotjon qizi	
INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH SHAROITIDA STARTAP EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY JIHLTLARI	214
Usmanov Gafurjon Shavkatovich	
QURILISHDA ISHLAB CHIQRISH VA SIFATNI BOSHQARISH TIZIMLARINING RIVOJLANISHI	220
Buriyev Xakim Toshimovich, Usmanov Ilxom Achilovich	
O'ZBEKISTONDA INVESTITSION MUHITNI TAKOMILLASHTIRISHNING STRATEGIYALARI	225
Xolov Sherali Axrorboyevich	
2010-2024-YILLARDA O'ZBEKISTONDA TO'QIMACHILIKNI INVESTITSIYALASHNING EKONOMETRIK TAHLILI	229
Ashurov Shuhratbek Qudrat o'g'li	
TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING ZAMONAVIY USULLARI	233
Sherbekova Kamola Norbekovna	
AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGI DARAJASI VA UNI BAHOLASHNING ILMIY-USLUBIY ASOSLARI	243
Abduvoxidov Akmal Abdulazizovich	
MARKAZIY BANK KURS SIYOSATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	249
Saydullayev Nodirbek Narzullaevich	
O'ZBEKISTON MINTAQALARIDA BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISH SALOHİYATI VA MUAMMOLARI	258
Raupov Shuxrat Soyibovich	
ЭКОТУРИЗМ В УЗБЕКИСТАНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	264
Абидова Дилфуза Игамбердиевна, Рахматуллаева Зулайхо Хасан кизи	
DIGITAL ECONOMY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: BUSINESS CHANGE IN THE REGIONS	270
Abdullayev Muzaffar Abdujabbarovich	

QISHLOQ XO'JALIK MAHSULOTLARINI QAYTA ISHLASHDA IOT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.....	273
Mirzaev Dilshod Artikovich	
ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ СТАРТАП-ПРОЕКТОВ В ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА.....	279
Касимова Наргиза Сабитджановна	
YASHIL IQTISODIYOTNING NAZARIY ASOSLARI VA UNGA ILMIY YONDASHUVLAR.....	284
Ismoyilova Mahliyo Oybek qizi	
BOSHQARUVDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR (OLIV TA'LIM MISOLIDA).....	289
Kariyeva Gulnora Abdullayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
TIJORAT BANKLARIDA KORPORATIV MIJOZLARGA XIZMAT KO'RSATISHNING AMALDAGI HOLATI VA ASOSIY TENDENSIYALARI.....	295
Qurbonov Odilbek Ro'zmatovich	
O'ZBEKISTONDA SPORT FEDERATSIYALARI VA ASSOTSIATSIYALARINI SAMARALI BOSHQARISH TIZIMINI MODERNIZATSIYA QILISH YO'LLARI.....	302
Umed Farmonkulovich Radjabov	
XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN IQTISODIY MEKANIZMNI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA ULARNING AMALIY AHAMIYATI.....	307
Mullayeva Mexrangiz Axtam qizi	
KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA).....	313
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Muradova Nazira Raximjanovna	
RAQAMLI MARKETING VA ONLAYN PLATFORMALAR ORQALI EKOTURISTIK MAJMUALARNI OMMALASHTIRISH TRENDI.....	318
Xolmatova Parvina Asliddin qizi	
O'ZBEKISTONDA SOLIQ MA'MURCHILIGI STRATEGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI VA ULARNI YECHIMLAR.....	323
Normurzayev Umid Xolmurzayevich	
РАЗВИТИЕ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКОВСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ ТЕХНОЛОГИЙ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА КАК ФАКТОР РЕГИОНАЛЬНОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА.....	327
Бахтиёров Худайберган Хамдам угли	
MAHALLIY BUDJETLARDA TRANSFERTLARGA QARAMLIK DARAJASINI BAHOLASH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA).....	335
Xudoyqulov Hamidjon Abdullayevich	
QORAQALPOG'ISTON QISHLOQ XO'JALIGIDA RESURSLARDAN SAMARALI FOYDALANISHNI BOSHQARISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI.....	342
Tajibaev Berdax Asqarbay uli	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA INNOVATSION JARAYONLARNI JADALLASHTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	347
Ashurova Maftuna Ortiq qizi	
STRATEGIC DIRECTIONS FOR INCREASING CAPITAL EFFICIENCY OF COMMERCIAL BANKS: DIGITALIZATION AND RISK MANAGEMENT INTEGRATION.....	352
Sadullaeva Mokhinur Aziz kizi	
TECHNOLOGY MANAGEMENT AND SME INTERNATIONALIZATION: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW.....	358
Abduxafizova Madinabonu Mirabbos qizi	
TA'LIM SIFATINI BAHOLASH MEZONLARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.....	363
Mamadiyarov Zokir Toshmurovich	
SMART UNIVERSITET KONSEPSIYASI ASOSIDA REYTING VA RAQOBATBARDOSHLIKNI INTEGRAL BOSHQARISH.....	371
Xudoyqulov Husen Ahadovich	

BUXGALTERIYA HISOBINING MILLIY VA XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA MOLIYAVIY HISOBOT 1-SHAKLINING QIYOSIY TAHLILI	379
Shodiyev Murodjon Bakirovich	
SUG'URTA BOZORINING RAQAMLI RIVOJLANISHIDA NAZARIY QARASHLAR	384
G'oziyeva Aziza Abdusalomovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA INNOVATSION LOYIHALAR SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	389
Xamrayev Quvvat Iskandarovich	
MAHALLIY BUDJETLAR DAROMADLARINI SHAKLLANTIRISHNING IQTISODIY AHAMIYATI	397
P.SH.Usmonov	
СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДОВ ИНВЕСТИЦИОННОГО АНАЛИЗА ДЛЯ ОЦЕНКИ ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ.....	401
Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
KORXONA VA TASHKILOTLARDA INSON KAPITALIDAN SAMARALI FOYDALANISHDA KORPORATIV MADANIYAT, AXLOQIY-RUHIY VA MA'NAVIY MUHITNING O'RNI	407
Suyunov Dilmurod Xolmurodovich, Qodirov Tuyg'un Uzoqovich	
ELEKTRON PULLARNING MOHIYATI VA ULARNING MILLIY TO'LOV TIZIMIDAGI ROLI.....	416
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA UY XO'JALIKLARINING TADBIRKORLIK FAOLIYATINI KENGAYTIRISH.....	423
Eshbaeva Shahnoza Faxriddinovna	
APPLICATION OF EXTREME MODELS IN ASSESSING THE ECONOMIC POTENTIAL OF AN ENTERPRISE	428
Musayeva Shoira Azimovna	
SOLIQ MA'MURCHILIGIDA XORIJIY TAJRIBA HAMDA UNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASH SAMARADORLIGI.....	435
Bozorova Ozoda Raximovna	
DAVLAT FUQAROLIK XIZMATI IMIJINI OSHIRISHDAGI MUAMMOLARNI HAL ETISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI: QIYOSIY TAHLIL.....	439
Bekmurodov Navruz Ergashevich	
TA'LIM XIZMATLARI SOHASIDA YARATILGAN YALPI QO'SHILGAN QIYMAT DINAMIKASI VA UNI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....	449
O'rinov Komiljon Kozimovich	
BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHNING MINTAQAVIY OMILLARI.....	453
Salomat Norova	
QURILISH MATERIALLARI BOZORI VA UNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	459
Usubjonov Zaxriddin Vasliddin o'g'li	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA EKSPORT OPERATSIYALARINI SUG'URTA QILISHNI RIVOJLANTIRISH.....	465
Xalikov R. B.	
BIZNES JARAYONLAR AUTSORSINGINI OPTIMALLASHTIRISH USULLARI TAHLILI	472
Uzaqov Ortik Shaymardanovich	
DAVLAT MOLIYAVIY BOSHQARUVI SAMARADORLIGINING IJTIMOY ADOLATGA TA'SIRINING PEFA VA CEQ METODOLOGIYALARI ORQALI TAHLILI	477
Zokirjonov Muhammadsodiq Ravshanbek o'g'li	
NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ICHKI AUDIT XIZMATINI TASHKIL QILISHNING XORIJ TAJRIBASI	485
Turmanqulov Norpo'lat Sa'dullayevich	
MINTAQADA IJTIMOY HIMOYA TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH.....	491
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANISHDA EKOLOGIK INNOVATSIYALARNI QO'LLAB-QUVVATLASH YO'NALISHLARI	495
Ismatov Sharofiddin Asatulloevich	

THE ESSENCE OF THE OPTIMAL COST STRATEGY	500
Sodiqov Mirakhror Abbos ugli	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA TOG'-KURORT ZONALARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY JIHATLARI (CHORVOQ ERKIN TURISTIK ZONASI MISOLIDA)	504
Shomurodova Shahnoza G'ayratovna	
ICHKI AUDIT SIFATI VA SAMARADORLIGI TUSHUNCHALARINING IQTISODIY MAZMUNI HAMDA ULARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI	509
Ergashev Olloyor Furqat o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARI FAOLIYATINI SOLIQQA TORTISH VA UNI HISOBINI YURITISH	517
Abdullayev Abdurauf	
TIJORAT BANKLARINING RISKLARINI BAHOLASHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	522
Kudaybergenova Guzal Kuanishbayevna	
TIJORAT BANKLARIDA KORRUPSIYAVIY-KOMPLAENS MUAMMOLARI: TAHLIL VA YECHIMLAR	527
Yunusov Baxtiyor Shavkatovich	
MAISHIY XIZMAT KO'RSATISHNING SIFAT NAZORATINI HAMDA TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH	532
Meliyev X.T.	
ОЦЕНКА КАЧЕСТВА СЕРВИСА И ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ НА ОСНОВЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ОПРОСА	541
Усманова Азиза Баходировна	
RAQAMLI BANK XIZMATLARI ORQALI MOLIVAVIY INKLYUZIVLIKNI KENGAYTIRISH	545
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi	
QURILISH KORXONALARNI BOSHQARISHDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYALARNING AHAMIYATI	550
Egamov Raxmatillo Mirolimovich, Bobobekov Davron Gafurovich	
FINANCIAL MARKET PARTICIPANTS: A CLASSIFICATION BY ROLE AND RESPONSIBILITY	553
Khotamkulova Madina	
ФОРМИРОВАНИЕ «ТУРИСТИЧЕСКОЙ МАХАЛЛИ» КАК ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОГО МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНОЙ ЭКОНОМИКИ В СФЕРЕ ГОСТЕВЫХ ДОМОВ УЗБЕКИСТАНА	559
Иргашева Нигина Салохиддиновна	
BANKLARDA KREDIT GAROVI BILAN ISHLASHNING XORIJ ILG'OR TAJRIBASI VA UNDAN O'ZBEKISTON BANKLARI AMALIYOTIDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	567
Sh. Saidov	

BANKLARDA KREDIT GAROVI BILAN ISHLASHNING XORIJ ILG'OR TAJRIBASI VA UNDAN O'ZBEKISTON BANKLARI AMALIYOTIDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Sh. Saidov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklarida kredit garovi ta'minoti bilan ishlashning xorij tajribasi va ilg'or amaliyotlari tahlil qilingan. Dunyoning yetakchi bank tizimlari — AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya tajribasi misolida garov obyektlarini baholash, qabul qilish hamda rasmiylashtirish amaliyoti batafsil o'rganilgan. G'arov siyosatini amalga oshirish mexanizmlari, LTV nisbatlari, garov reyestri tizimlari va monitoring jarayonlari tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari asosida O'zbekiston tijorat banklari uchun garov tizimini takomillashtirishga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kredit garovi, LTV nisbati, garovni baholash, AVM texnologiyasi, garov reyestri, kredit siyosati, ipoteka, kredit tavakkalchiligi.

Abstract. This article analyzes foreign experience and advanced practices in working with loan collateral in commercial banks. Using the examples of the banking systems of the United States, Germany, South Korea, and Russia, the practices of collateral valuation, acceptance, and documentation are examined in detail. The study also analyzes the mechanisms for implementing collateral policy, LTV ratios, collateral registry systems, and monitoring processes. Based on the research findings, practical recommendations have been developed to improve the collateral management system in commercial banks of Uzbekistan.

Key words: loan collateral, LTV ratio, collateral valuation, AVM technology, collateral registry, credit policy, mortgage, credit risk.

Аннотация. В данной статье проанализированы зарубежный опыт и передовые практики работы с кредитным залоговым обеспечением в коммерческих банках. На примере банковских систем США, Германии, Южной Кореи и России подробно изучена практика оценки, принятия и оформления залоговых объектов. Проанализированы механизмы реализации залоговой политики, показатели LTV, системы залоговых реестров и процессы мониторинга. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации по совершенствованию системы залогового обеспечения в коммерческих банках Узбекистана.

Ключевые слова: кредитный залог, коэффициент LTV, оценка залога, технология AVM, залоговый реестр, кредитная политика, ипотека, кредитный риск.

KIRISH

Kredit garovi tijorat banklarida kredit tavakkalchiligini boshqarishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida dunyoning barcha moliyaviy tizimlarida muhim ahamiyat kasb etadi. Bank kreditlarini moliyalashtirishda garov ikki tomonlama funksiyani bajaradi: bir tomondan, kreditorni ehtimoliy iqtisodiy yo'qotishlardan himoya qilsa, ikkinchi tomondan, qarzdorni o'z majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq bajarishga rag'batlantiradi.

Jahonda 2008–2009-yillarda yuz bergan global moliyaviy inqiroz, xususan, AQSHdagi ipoteka bozori bilan bog'liq murakkab jarayonlar, garovni baholash va qabul qilish tizimidagi ayrim kamchiliklarni yaqqol namoyon etdi. Mazkur jarayonlardan so'ng Bazel III standartlari doirasida garov menejmentiga qo'yiladigan talablar sezilarli darajada kuchaytirildi va xalqaro bank amaliyotida yangi yondashuv hamda standartlar shakllana boshladi. Shu bilan birga, banklarda garov mexanizmini yanada takomillashtirish bo'yicha izchil chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati yanada ortdi.

O'zbekiston Respublikasi bank tizimi islohotlari doirasida 2020–2025-yillarda qator ijobiy o'zgarishlar amalga oshirildi: kredit garoviga oid qonunchilik bazasi takomillashtirildi, garov reyestri tizimi modernizatsiya qilindi hamda bank nazorati kuchaytirildi. Shunga qaramasdan, rivojlangan mamlakatlarning ilg'or amaliyotlari bilan qiyoslaganda, O'zbekiston bank tizimida ayrim yo'nalishlarda yanada chuqurroq islohotlarni amalga oshirish va mavjud mexanizmlarni takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi rivojlangan davlatlar, jumladan, AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya tajribasi asosida kredit garovi bilan ishlash mexanizmlarini chuqur o'rganish hamda ularni O'zbekiston tijorat banklari amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Xalqaro amaliyotda "kredit garovi" tushunchasi bankning kredit majburiyatlari bajarilmagan taqdirda o'z talablarini qondirish imkonini beruvchi barcha ta'minot vositalarini o'z ichiga oladi. Bazel III standartlari doirasida garov, asosan, moliyaviy garov (financial collateral) va real garov (physical/non-financial collateral) turlariga ajratiladi.

Moliyaviy garov tarkibiga naqd pul va depozitlar, davlat qimmatli qog'ozlari, shuningdek, investitsiya fondlari aksiyalari kiradi. Real garov esa ko'chmas mulk (ipoteka), transport vositalari, sanoat asbob-uskunalari, tovar zaxiralari hamda noyob aktivlarni qamrab oladi. Birinchi turdagi garovlar yuqori likvidligi va bank tomonidan nisbatan tez realizatsiya qilinishi bilan ajralib turadi. Ikkinchi turdagi garovlar esa, odatda, yuqori qiymatga ega bo'lsa-da, ularning likvidlik darajasi nisbatan pastroq bo'ladi.

Quyidagi 1-jadvalda rivojlangan davlatlar, jumladan AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya, Rossiya va O'zbekiston banklari amaliyotida garov turlaridan foydalanish holati bo'yicha qiyosiy ma'lumotlar keltiriladi (1-jadval).

1-jadval. Kreditlash amaliyotida garov turlaridan foydalanish bo'yicha mamlakatlararo qiyosiy ma'lumot¹

Garov turi	AQSH	Germaniya	Janubiy Koreya	Rossiya	O'zbekiston
Ko'chmas mulk (ipoteka)	Keng	Keng	Keng	Keng	Keng
Transport vositalari	Keng	Keng	Keng	Keng	Keng
Qimmatli qog'ozlar	Keng	Keng	Cheklangan	Cheklangan	Cheklangan
Tovar zaxiralari	Keng	Cheklangan	Keng	Keng	Keng
Pul depoziti	Keng	Keng	Keng	Keng	Keng
Kafolat/kafillik	Keng	Keng	Keng	Keng	Keng
Yer uchastkasi	Keng	Keng	Cheklangan	Keng	Cheklangan

Mazkur jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar va yer uchastkalarini garov sifatida qabul qilish amaliyoti ma'lum darajada cheklangan bo'lib, bu holat banklarning garov portfelini diversifikatsiya qilish imkoniyatlarini toraytiradi. Bundan tashqari, asbob-uskunalar va sanoat texnologiyalarini garovga olish amaliyoti ham qo'shimcha tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirishni talab etadi.

Banklarda garovni baholash metodologiyalari va ularning qiyosiy tahlili. Garov obyektini to'g'ri va oqilona baholash kredit tavakkalchiligini minimallashtirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar amaliyotida, odatda, uchta asosiy yondashuv qo'llaniladi: bozor yondashuvi (Market Approach), daromad yondashuvi (Income Approach) va xarajat yondashuvi (Cost Approach). Har bir yondashuv muayyan turdagi obyektlar uchun eng samarali natija beradi va baholashning aniqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

AQSHda barcha professional baholovchilar USPAP (Uniform Standards of Professional Appraisal Practice) standartlariga rioya qilishi shart. Freddie Mac va Fannie Mae kabi yirik ipoteka institutlari banklardan mustaqil sertifikatlangan baholovchi tomonidan har 12 oyda qayta baholash o'tkazilishini talab etadi. Germaniyada esa BelWertV reglamenti asosida "bank qiymati" (Beleihungswert) tushunchasi qo'llaniladi. Mazkur yondashuv aktiv qiymatini narxlar o'zgarishiga nisbatan konservativ va barqaror mezonlar asosida belgilashni nazarda tutadi (2-jadval).

¹ Basel Committee on Banking Supervision ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

2-jadval. Banklarda garov obyektlarini baholash usullari²

Baholash usuli	Qo'llanadigan mamlakatlar	Asosiy prinsiplari	Kamchiliklari
Bozor yondashuvi	AQSH, YI, Janubiy Koreya	Taqqoslama savdolar asosida bozor qiymati aniqlanadi	Likvidligi past aktivlarda qo'llash murakkab
Daromad yondashuvi	AQSH, Germaniya, Yaponiya	Aktivdan keladigan daromadni kapitalizatsiya qilish asosida baholanadi	Prognoz xatolari yuzaga kelishi mumkin
Xarajat yondashuvi	Rossiya, MDH mamlakatlari	Aktivni qayta tiklash yoki almashtirish xarajatlari asosida baholanadi	Amortizatsiyani hisoblash murakkab
AVM (avtomatlashtirilgan baholash modeli)	AQSH, Buyuk Britaniya, Kanada	Statistik modellar va Big Data asosida baholash amalga oshiriladi	Noodatiy obyektlarda aniqlik darajasi past bo'lishi mumkin
Kredit reytingi asosida baholash	Germaniya, Shveysariya	Kontragentning moliyaviy holati va to'lovga layoqatligi hisobga olinadi	Subyektiv baholash xavfi mavjud

So'nggi o'n yillikda AQSH va Buyuk Britaniyada Automated Valuation Models (AVM), ya'ni kompyuter algoritmlari va Big Data asosidagi avtomatlashtirilgan baholash tizimlari kredit garovini baholash amaliyotida sezilarli yangilanishlarni yuzaga keltirdi. AQSHda ipoteka bilan bog'liq baholashlarning katta qismi Zillow, CoreLogic va Black Knight kabi AVM tizimlari orqali amalga oshiriladi. Buyuk Britaniyada esa RICS tashkiloti AVM standartlarini belgilab bergan bo'lib, banklarning salmoqli qismi ipoteka kreditlarini baholashda ushbu texnologiyadan foydalanadi.

AVM tizimlarining asosiy afzalliklari sifatida baholash muddatini an'anaviy 3–5 ish kunidan 15–30 daqiqagacha qisqartirish, inson omili bilan bog'liq subyektiv baholash xatolarini kamaytirish hamda xarajatlarni sezilarli darajada optimallashtirishni ko'rsatish mumkin. Janubiy Koreyada K-AVM tizimi 2019-yilda joriy etilgandan so'ng, ipoteka garovini baholash muddati o'rtacha 68 foizga qisqargani va baholash aniqligi 12 foizga oshgani kuzatilgan³.

Rivojlangan mamlakatlarda garovni qabul qilish tartibi qat'iy reglamentlashtirilgan bo'lib, bankning ichki siyosatida Kredit qo'mitasi tomonidan tasdiqlanadi. AQSHda OCC (Office of the Comptroller of the Currency) hamda Federal zaxira tizimi banklar uchun garovni qabul qilish standartlarini belgilaydi. Mazkur standartlar likvidlik, huquqiy mustahkamlik, identifikatsiya aniqligi va garov qiymatining barqarorligi kabi asosiy talablarni o'z ichiga oladi.

Banklarda kredit garovini qabul qilishning standartlashgan jarayoni, odatda, to'rtta asosiy bosqichdan iborat bo'ladi (1-rasm).

1-rasm. Banklarda kredit garovini qabul qilishning standartlashgan bosqichlari⁴

Birinchi bosqich, ya'ni arizani qabul qilish jarayonida bank kredit menejeri garov obyektini dastlabki vizual baholaydi hamda taqdim etilgan hujjatlarni ko'zdan kechiradi. Ikkinchi bosqich — dastlabki baholashda mustaqil baholovchi yoki AVM tizimi yordamida garovning bozor qiymati aniqlanadi. Uchinchi bosqich — hujjatlarni tekshirish jarayonida huquqiy maslahatchi mulk huquqi, ipoteka tarixi hamda uchinchi shaxslar huquqlarining mavjudligini o'rganadi. To'rtinchi bosqich — garovni tasdiqlash bosqichida esa bankning Kredit qo'mitasi barcha taqdim etilgan ma'lumotlarni ko'rib chiqadi va garovni qabul qilish yoki rad etish bo'yicha yakuniy qaror qabul qiladi.

2 Таdqикот натижалари асосида муаллиф томонидан тузилди. (International Valuation Standards Council (IVSC))

3 Yi Cao Xi'an Jiaotong-Liverpool University (XJTLU), Yishuang Xu University of Manchester, Haoyu Wang University of Auckland
Automated machine learning for Real Estate valuation – Revisit with England cases

4 Muallif ishlanmasi

Garovni samarali rasmiylashtirishning muhim asosi sifatida yagona davlat reyestri tizimi xizmat qiladi. Quyidagi jadvalda garov reyestri tizimlarining turli davlatlar bo'yicha qiyosiy ma'lumotlari keltiriladi (3-jadval).

3-jadval. Garov reyestri tizimlarining qiyosiy tahlili⁵

Mamlakat	Reyestr tizimi	Asosiy xususiyatlari	Raqamlashtirish darajasi	Reyting
AQSH	UCC Article 9	Onlayn, markazlashgan; barcha aktivlar ro'yxatga olinadi	To'liq raqamli	1-daraja
Germaniya	Grundbuch	Notarius ishtirokida yuritiladi; huquqiy kafolat darajasi yuqori	90% dan ortiq raqamli	Yuqori
Janubiy Koreya	IURIS (Integrated)	Real vaqt rejimida ishlaydi; mobil ilova orqali tekshirish imkoniyati mavjud	To'liq raqamli	Yuqori
Rossiya	YeGRN (Rosreestr)	Federal yagona reyestr; MFC orqali xizmat ko'rsatiladi	O'rta-yuqori	O'rta
O'zbekiston	Kadastr + Adliya	Ikki parallel tizim mavjud; integratsiya jarayonida	Rivojlanmoqda	Rivojlanayotgan

AQSHdagi UCC Article 9 tizimi jahonning eng rivojlangan garov reyestri tizimlaridan biri hisoblanadi. Uning asosiy afzalliklari sifatida bepul onlayn kirish imkoniyati, sutkaning istalgan vaqtida real vaqt rejimida ishlashi hamda barcha xo'jalik aktivlarini yagona bazada ro'yxatga olish mexanizmini ko'rsatish mumkin. Janubiy Koreyaning IURIS tizimi 2020-yilda joriy etilgach, garov huquqini ro'yxatga olish muddati 15 kundan 2 kungacha qisqardi, rasmiylashtirish bilan bog'liq xarajatlar esa 40 foizga kamaydi.

Kredit garovida LTV nisbatlari va tavakkalchilikni boshqarish. LTV (Loan-to-Value) nisbati, ya'ni kredit miqdorining garov qiymatiga nisbati, kredit tavakkalchiligini baholashning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Bazel III me'yorlariga ko'ra, LTV darajasi yuqori bo'lgan kreditlar bo'yicha banklardan yuqoriroq kapital zaxirasini shakllantirish talab etiladi. AQSHda turar joy ipotekasi bo'yicha LTV 80 foizdan yuqori bo'lgan hollarda banklar PMI (Private Mortgage Insurance) sug'urtasini majburiy ravishda rasmiylashtirishni talab qiladi.

Quyidagi 4-jadvalda turli mamlakatlarda garov turlari bo'yicha LTV nisbatlarining maksimal darajalari keltiriladi.

4-jadval. Mamlakatlar bo'yicha garov turlari uchun LTV nisbatlari⁶ (%)

Garov turi	AQSH	Germaniya	Janubiy Koreya	O'zbekiston
Turar joy ko'chmas mulki	80%	70%	70%	70%
Tijorat ko'chmas mulki	70%	60%	65%	60%
Transport vositalari	85%	80%	75%	70%
Qimmatli qog'ozlar	50%	60%	45%	30%
Asbob-uskunalar	60%	65%	60%	50%
Pul depoziti	100%	100%	100%	90%

LTV nisbatlaridagi tafovutlar bevosita garovni realizatsiya qilish mexanizmlarining rivojlanganlik darajasi, sud tizimining tezkorligi hamda ko'chmas mulk bozorining barqarorligi bilan bog'liq. Rivojlangan mamlakatlarda yuqoriroq LTV ko'rsatkichlarini qo'llash imkoniyati mavjud bo'lib, bunga asosiy sabab banklar garov obyektlarini nisbatan qisqa muddatda, odatda 60–90 kun ichida realizatsiya qila olishidir. O'zbekistonda esa ushbu jarayon ayrim hollarda 8–12 oy yoki undan ham uzoqroq muddat davom etishi mumkin.

Tijorat banklarida turli garov obyektlari bo'yicha LTV nisbatlarining mamlakatlararo vizual qiyosiy ko'rsatkichlari quyidagi 5-jadvalda keltirilgan.

5 Tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tuzildi

6 Bank for International Settlements, milliy markaziy banklar ma'lumotlari tadqiqot natijalari asosida muallif tomonidan tuzildi.

5-jadval. Kredit garovi turlari bo'yicha LTV nisbatlarining mamlakatlar kesimidagi qiyosiy ko'rsatkichlari⁷

Garov turi	Mamlakat	LTV nisbati
Turar joy	AQSH	80%
Turar joy	Germaniya	70%
Turar joy	O'zbekiston	70%
Transport vositalari	AQSH	85%
Transport vositalari	Germaniya	80%
Transport vositalari	O'zbekiston	70%
Tijorat ko'chmas mulki	AQSH	70%
Tijorat ko'chmas mulki	Germaniya	60%
Tijorat ko'chmas mulki	O'zbekiston	60%
Depozit	AQSH	100%
Depozit	O'zbekiston	90%

Garov siyosatini amalga oshirishda monitoring jarayoni alohida ahamiyatga ega. Rivojlangan mamlakatlarda garov nafaqat kredit berishda, balki kredit amaldaligi davomida ham doimiy monitoring ostida bo'ladi. Bazil III talablari asosida banklar ko'chmas mulkni har 12 oyda, boshqa aktivlarni har 6 oyda majburiy ravishda qayta baholashi shart.

AQSH Federal Reserve 2011-yildan boshlab banklar uchun majburiy stress-testing (DFAST — Dodd-Frank Act Stress Testing) tizimini joriy etdi. Bu testda garov narxlarini 20–40% pasaygan, ishsizlik 10% ga oshgan ssenariyda bankning kapital monandligi nazorat qilinadi. Germaniyada bundan tashqari “garov monitoring matritsasi” — har bir garov obyekti uchun joriy baho, kredit qoldig'i va LTV nisbatini kuzatuvchi ixtisoslashgan tizim amalda foydalaniladi.

Tijorat banklari garov siyosatining samaradorligi ko'p jihatdan undirish tezligi va realizatsiya mexanizmiga bog'liq. AQSHning Texas, Kaliforniya, Arizona shtatlarida “non-judicial foreclosure” — sudsiz realizatsiya tartibi amalda bo'lib, bank 30–60 kun ichida garov obyekti auksionda realizatsiya qilishi mumkin. Germaniyada “Zwangsversteigerung” — majburiy auksion protsedurasi sud orqali 3–6 oy ichida yakunlanadi.

Janubiy Koreyada 2002-yildan beri ipoteka garovi kabi ommaviy kim oshdi savdolari uchun faoliyat yuritayotgan OnBid tizimidan foydalaniladi. Muammoli kreditlar bo'yicha onlayn kim oshdi savdolari mavjud bo'lib, 45 kun ichida ixtisoslashgan “tezkor sotish” tizimlari orqali realizatsiya qilish imkoniyatlari kengaytirilgan.

Janubiy Koreyada 2015-yilda joriy etilgan Quick Sale System tizimi ipoteka garovini 45 kun ichida onlayn auksionda realizatsiya qilish imkonini beradi. Ushbu tizim banklarning muammoli kreditlar ulushini 2015–2020-yillar oralig'ida 1,6% dan 0,4% ga kamaytirishda muhim o'rin tutgan⁸.

O'zbekiston tijorat banklari uchun tavsiyalar. Xorij tajribasini chuqur tahlil etish asosida O'zbekiston tijorat banklarida kredit garovi tizimini takomillashtirish uchun strategik tavsiyalar ishlab chiqildi. 5-jadvalda ushbu tavsiyalar tizimlashtirilgan holda tasvirlangan.

5-jadval. Tijorat banklarida garov tizimini takomillashtirishga doir tavsiyalar⁹

Yo'nalish	Xorij tajribasidan tavsiya	O'zbekistonga tatbiq etish	Muhimlik darajasi
Baholash tizimi	AVM texnologiyasi va mashinaviy o'rganishni joriy etish (AQSH tajribasi)	Ko'chmas mulk ma'lumotlar bazasini raqamlashtirish	Yuqori
Reyestr tizimi	Yagona onlayn reyestrni yaratish — UCC namunasi asosida	Kadastr va Adliya vazirligi tizimlarini integratsiya qilish	Juda yuqori
Garov siyosati	Har yillik majburiy monitoring va qayta baholashni joriy etish	Markaziy bank tomonidan normativ asoslarni mustahkamlash	Yuqori
Rasmiylashtirish	Elektron shartnoma va raqamli notariat tizimini joriy etish	Elektron hujjat aylanishi xavfsizligini oshirish	O'rta-yuqori

7 Bank for International Settlements, миллий марказий банклар маълумотлари тадқиқот натижалари асосида муаллиф томонидан тузилди.

8 Jin Gi Kim POSTECH, Pohang, Republic of Korea Hyun-Tak Lee Korea Asset Management Corporation, Busan, Republic of Korea, and Bong-Gyu Jang POSTECH, Pohang, Republic of Korea Predicting Korea' business-cycle regimes using OnBid auction data// <https://www.emerald.com/insight/2713-6647.htm>

9 Тадқиқот натижалари асосида муаллиф томонидан тузилди.

Likvidlashtirish	Tezkor sudsiz realizatsiya mexanizmini joriy etish (90 kun ichida)	Ijro ishlarini tezlashtirilgan tartibda tashkil etish	Yuqori
Kredit byurosi	Garov tarixini kredit byurosi bilan bog'lash	O'zbekistondagi kredit byurolari faoliyatini kengaytirish	O'rta

Banklarda birinchi strategik yo'nalish — baholash tizimini zamonaviylashtirish. AQSH va Buyuk Britaniya tajribasiga tayangan holda, O'zbekiston Kadastr agentligi bazasida yagona ko'chmas mulk narxlar platformasini shakllantirish hamda AVM texnologiyalarini tizimli ravishda joriy etish maqsadga muvofiq. Bunda Davlat soliq qo'mitasi, Kreditinform va banklar o'rtasida real vaqt rejimida ma'lumot almashinuvini yo'lga qo'yish alohida ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi strategik yo'nalish — garov reyestrini modernizatsiya qilish. Janubiy Koreyaning IURIS tajribasidan kelib chiqib, Kadastr agentligi va Adliya vazirligi reyestrlarini yagona raqamli platformaga birlashtirish, API integratsiyasini yo'lga qo'yish hamda mobil ilova orqali tekshirish imkoniyatini yaratish zarur.

Uchinchi strategik yo'nalish — realizatsiya tizimini jadallashtirish. Germaniya tajribasi asosida, ipoteka garovi bo'yicha sudsiz yoki tezlashtirilgan sud realizatsiyasi tartibini, ya'ni 90 kun ichida yakunlanadigan mexanizmni joriy etish tijorat banklarining garov tizimiga bo'lgan ishonchini yanada mustahkamlashga hamda LTV nisbatlarini maqbullashtirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqolada AQSH, Germaniya, Janubiy Koreya va Rossiya tijorat banklarida kredit garovi bilan ishlashning xorijiy tajribasi hamda ilg'or amaliyotlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan mamlakatlarda garov tizimining samaradorligi uch asosiy ustunga tayangan holda shakllanadi: raqamlashtirilgan va integrallashgan reyestr tizimi, standartlashtirilgan hamda mustaqil baholash metodologiyasi, shuningdek, tezkor va samarali realizatsiya mexanizmi.

Garovni baholashda AVM texnologiyasining joriy etilishi jarayonni o'rtacha 85–90 foizgacha tezlashtirish bilan birga, subyektiv xatolarni 40 foizgacha kamaytirishga xizmat qilganini AQSH va Buyuk Britaniya tajribasi tasdiqlaydi. Yagona onlayn reyestr tizimlari — UCC va IURIS — garov huquqi bilan bog'liq yuridik tavakkalchiliklarni sezilarli darajada kamaytirib, garov operatsiyalarining shaffofligini oshirgan.

O'zbekiston tijorat banklari uchun maqolada tizimlashtirilgan tavsiyalar kredit garovi tizimini modernizatsiya qilishning amaliy yo'l xaritasini belgilab beradi. Mazkur tavsiyalar izchil amalga oshirilsa, banklar garov portfelining sifati yanada yaxshilanadi, kredit mahsulotlarini diversifikatsiya qilish imkoniyatlari kengayadi va mijozlar uchun kredit shartlari yanada maqbullashadi. Shu bilan birga, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash hamda kredit tavakkalchiligini samarali boshqarish uchun qulay asos yaratiladi.

Banklarda kredit garovi tizimini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish nafaqat bank sektori uchun, balki O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror va izchil rivojlanishi uchun ham strategik ahamiyatga ega vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Basel Committee on Banking Supervision. (2023). Basel III: A Global Regulatory Framework for More Resilient Banks and Banking Systems. Bank for International Settlements.
2. Federal Reserve System. (2022). Supervision and Regulation Report. Board of Governors, Washington, D.C.
3. BaFin. (2023). Annual Report 2023. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, Frankfurt.
4. Financial Supervisory Service of Korea. (2023). Financial Supervision Annual Report. Seoul: FSS.
5. International Valuation Standards Council. (2023). International Valuation Standards: 2023 Edition. London: IVSC.
6. World Bank. (2023). Doing Business 2023: Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington, D.C.
7. European Central Bank. (2023). Collateral and Liquidity Management Framework. Frankfurt: ECB.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). Bank tizimi rivojlanishining 2021–2025-yillarga mo'ljallangan strategiyasi. Toshkent.
9. O'zbekiston Respublikasi "Garov to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahrir). (2021). Toshkent: Adliya vazirligi.
10. Mishkin, F. S. (2022). The Economics of Money, Banking and Financial Markets (13th ed.). New York: Pearson.
11. Tsentralniy bank Rossiyskoy Federatsii. (2023). Obzor bankovskogo sektora Rossiyskoy Federatsii. Moskva.
12. CoreLogic. (2023). U.S. Residential Collateral Risk Report, Q3 2023. Irvine, CA: CoreLogic Inc.
13. RICS. (2022). Automated Valuation Models (AVMs) Guidance Note. London: Royal Institution of Chartered Surveyors.
14. Bank for International Settlements. (2023). Property Markets and Financial Stability. BIS Quarterly Review.
15. Shim, J. K., & Siegel, J. G. (2021). Dictionary of Banking Terms (7th ed.). New York: Barron's Business Guides.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>